

NIEUWSBRIEF

**PLANTENSTUDIEGROEP NATUURHISTORISCH
 GENOOTSCHAP & FLORON-LIMBURG**

**Jaargang 1 Nummer 1
 Juni 2011**

Beste plantenliefhebbers,

Voor jullie ligt de eerste nieuwsbrief van de Plantenstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in samenwerking met het Floron-district Midden- en Zuid-Limburg. In deze nieuwsbrief vinden jullie een actueel overzicht van de komende excursies, een verslag van de lezing over de Roggelelie door Fred Bos, een aankondiging van de meerdaagse excursie naar de Duitse Elbe en een oproep om uit te kijken naar viooltjes in het kader van het atlasproject Flora van Zuid-Limburg. De bedoeling is dat deze nieuwsbrief enkele malen per jaar gaat verschijnen. Heb je zelf zin om iets te schrijven, een verslagje van een excursie, een bijzondere vondst, een leuk terrein dat je hebt bezocht of wat dan ook op plantengebied, stuur je bericht dan, eventueel voorzien van foto's of tekeningen, naar planten@nhgl.nl.

De redactie bestaat uit Olaf Op den Kamp namens de Plantenstudiegroep en Bart Hendrikx namens Floron.

Inhoudsopgave

Excursie-overzicht mei, juni, juli	2
Verslag van de lezing over de Roggelelie door Fred Bos op 15 april 2011 te Maastricht	5
- Zondag 19 tm zondag 26 juni: Botanische excursieweek naar de Elbe (D).....	9
Plantenatlas Zuid-Limburg.....	10
- Deel 5. Viooltjes gezocht	10

Excursie-overzicht mei, juni, juli

Dinsdag 24 mei: Streepexcursie voormalige stortplaats Delbroek bij Weert (i.s.m. Plantenwerkgroep Weert).

Leiding: Jacques Verspagen (verplichte opgave via tel. 0495-520282, weert@nhgl.nl).

Vertrek: 13.00 uur vanaf de ingang van het oude stort langs Hazenweg, Altweeterheide.

Dinsdag 24 mei Avondwandeling Albertkanaal.

Het Albert-kanaal doorsnijdt de Pietersberg ten zuiden van Maastricht. Deze avond zullen we de vegetatie in de omgeving van het Albert-kanaal bekijken.

Leiding: Johan den Boer (tel. 043-3625011 planten@mistletoe.net).

Vertrek: 19.00 uur NS-Maastricht.

Zondag 29 mei Kalksteengroeve langs de Maas bij Engis (B).

Ten zuid-westen van Luik, op de hoge en steile Maashelling, bevinden zich enkele steengroeves, die nu als natuurgebied zijn ingericht. Afgelopen zomer bezocht ik deze groeves voor het eerst en was onder de indruk van de aparte, besloten sfeer; en van de vlinders (niet onaardig naar hedendaagse maatstaven in onze directe omgeving). Wat de planten betreft: het lijkt me een omgeving, waar iets bijzonders niet onmogelijk is. Kortom, laat je verrassen.

Vertrek: 9.30 achterkant NS-station Maastricht.

Leiding: Wil Willems (aanmelding verplicht via grotegelekwik@googlemail.com).

Maandag 30 mei: Avondwandeling Sint-Pietersberg.

De Sint-Pietersberg, de huisberg van Maastricht, is meer dan alleen maar een leuk wandelgebied. In de kalkgraslanden en bossen groeien diverse bijzondere planten.

Leiding: Bert Op den Camp (tel. 043-3622808). Gaarne even aanmelden.

Vertrek: 19.00 uur Cafe Bergrust.

Zaterdag 4 juni Belgische deel van de Sint-Pietersberg (B) (i.s.m. Likona-plantenwerkgroep).

Het Belgische gedeelte van de Sint-Pietersberg bestaat uit een groot aantal vlak bij elkaar liggende kalkgraslanden, lokaal `thiers` genoemd. Zo ligt er de Thier de Lanaye en de Thier de Nivelle. Beide gebieden zijn bekend om hun orchideeën en rijke kalkflora. Ook komt er een aantal bijzondere vlindersoorten voor, waaronder het Boswitje, de Veldparelmoervlinder en de Koninginnepage.

Leiding: Carl Felix (tel. 043-3617546) (verplichte opgave).

Vertrek: 10.00 uur NS-Maastricht of 10.30 uur brug van Lanaye.

Dinsdag 7 juni: Streepexcursie de Krang (i.s.m. Plantenwerkgroep Weert).

Leiding: Jacques Verspagen (verplichte opgave via tel. 0495-520282, weert@nhgl.nl).

Vertrek: 13.00 uur vanaf het parkeerterrein van Natuurmonumenten aan de Venboordstraat te Swartbroek.

Dinsdag 14 juni: Avondwandeling Gulperberg.

We maken een rondwandeling op de Gulperberg, om een indruk te krijgen van dit gebied dat eind 2009 gekapt is

met als doel het ontwikkelen van een kalkgrasland.

Leiding: Tonnie Kleijnen & Marianne Bonten (info@plantagocollectief.nl).

Vertrek: 19.00 uur parkeerplaats bovenop de Gulperberg.

Zondag 19 tm zondag 26 juni: Botanische excursieweek naar de Elbe (D).

Kosten: De overnachtingskosten liggen rond € 25,- p.p.n. Voor informatie over deze reis, kosten etc. kunt u terecht bij Olaf Op den Kamp (tel 045-5354560, olafopdenkamp@hotmail.com). **Opgave gaarne voor zo spoedig mogelijk ivm reservering accommodatie. Beperkt aantal deelnemers!**

Zondag 19 juni: De Condroz tussen Pailhe en Modave (B).

Het sterk ingesneden gebied met onder meer een groot particulier natuurreservaat omvat diverse bostypes met eiken, linden, essen en elzen. Naast bossoorten als *Orchis mascula*, *Sanicula europaea* en *Paris quadrifolia* treffen we ook een mooie kalkgraslandflora aan op de plaatselijk dagzomende kolenkalk. In het lagere deel komt de beekdalflora aan bod. De karakteristieke dorpen, evenals de intensieve akkerbouw op de lössplateaus, zijn typisch Condruisch. Toch zijn de randen van landweggetjes en akkers en ook de holle wegen hier en daar nog soortenrijk.

Leiding: Pierre Thomas (tel. 045-8503060, pierre-thomas@online.nl).

Vertrek: 9.10 uur NS-station Maastricht, ingang Meerssenerweg of om 10.30 uur vanuit de kelder van kasteel Modave.

Dinsdag 21 juni: Streepexcursie de Krang (i.s.m. Plantenwerkgroep Weert).

Leiding: Jacques Verspagen (verplichte opgave via tel. 0495-520282, weert@nhgl.nl).

Vertrek: 13.00 uur vanaf het parkeerterrein van Natuurmonumenten aan de Venboordstraat te Swartbroek.

Zaterdag 25 juni: Streepexcursie nabij Ell (km hok 182-358) (i.s.m. Floron).

Recent zijn in dit hok bijzondere soorten als Teer guichelheil (*Anagallis tenella*) en Draadgentiaan (*Cicendia filiformis*) gevonden. Nu wordt het hele hok onderzocht.

Leiding: Bart Hendriks (tel. 0495-530300, barthendriks@planet.nl)

Vertrek: 10.00 uur bij de parkeerplaats van de visvijver (Wetselderstraat).

Zondag 26 juni: Streepexcursie omgeving Rimburch (km-hok 203-324).

Streepexcursie in kilometerhok nabij Rimburch en Op de Hoven. Zomerronde.

Leiding: Guido Verschoor (tel. 043-3645880, ecovers@dds.nl).

Vertrek: 10.00 uur vanaf de hoek Rimburcherweg-Kraanweg (coördinaten: 203,4-324,2).

Zondag 26 juni: Planten in de Elsbeemden (i.s.m. Kring Venlo).

Door natuurgebied Elsbeemden ('beemd' betekent nat hooiland), lopen twee beken: de Groote Molenbeek en de Elsbeek. De laatste jaren zijn de beken weer teruggebracht in oorspronkelijke, meanderende, staat. Hierdoor is het gebied natter geworden en de begroeiing spannender.

Leiding: Jos Hoogveld.

Vertrek: 14.00 uur kerkplein Sevenum.

Maandagavond 27 juni 2011: Avondwandeling door het Strijthagerbeekdal (i.s.m. Kring Heerlen).

Het Strijthagerbeekdal is een prachtig stukje van de Parkstad. Het Strijthagerbeekje zelf is diep ingesneden in het dal. Vanaf overhangende takken jaagt het IJsvogeltje op visjes. Boven de vijvers bij het kasteel jagen tegen de avond Watervleermuizen. Kasteel Strijthagen met zijn hoeve, watermolen

en ijskelder dateert uit het midden van de zestiende eeuw. De steile hellingen van het beekdal zijn bebost, de minder steile hellingen zijn voornamelijk in gebruik als gras- en bouwland.

Leiding: Nico Ploumen (tel. 045-5322459, nico.ploumen@alice.nl).

Vertrek: 19.00 uur Parkeerplaats Overste Hof, Overstehofweg te Landgraaf.

Vrijdag 1 tm zondag 3 juli 2011: Genootschapsweekend in Kempen-Broek (B).

Het Kempen-Broek is een natuurgebied op de grens van Nederland en België. Er is een grote rijkdom aan flora en fauna aanwezig met soorten als de Boomkikker, de bever, de Wespendif, de Grote weerschijnvlinder en de zonnedauw. Het is een vrij nat gebied waarin allerlei kleine beekjes ontspringen die hun water naar de Maas afvoeren. Er liggen broekbossen waarin Wielewalen broeden en schrale graslanden met zeldzame vlinders. Meer informatie volgt in het Natuurhistorisch Maandblad.

Dinsdag 5 juli: Streepexcursie voormalige stortplaats Delbroek (i.s.m. Plantenwerkgroep Weert).

Leiding: Jacques Verspagen (verplichte opgave via tel. 0495-520282, weert@nhgl.nl).

Vertrek: 13.00 uur vanaf de ingang van het oude stort langs Hazenweg, Altweerderheide.

Zaterdag 9 juli: Vallei van de Lembrée (B).

Het bos in de vallei van het riviertje de Lembrée is gelegen tussen de dorpen Ferrières en My, en kenmerkt zich door een goed te observeren opeenvolging van pioniersvegetatie op naakte rots tot soortenrijke bosvegetatie. We lopen ook langs de oevers van de Lembrée, om op die manier de veelzijdige oevervegetatie te bestuderen.

Leiding: Joris van Alphen (familievanalphen@home.nl).

Vertrek: Verzamelen tussen 9.30 en 10.00 op camping 'Dieupart' gelegen achter de Delhaize tussen Remouchamps en Aywaille.

Zaterdag 16 juli: Hoge Venen (B).

De Hoge Venen liggen op circa 600 meter hoogte en het bloeiseizoen ligt hier dus enkele weken achter op dat in Limburg. Rond deze tijd bloeit op de Hoge Venen de Beenbreek, de Zevenster en de Wateraardbei. Vanaf de knuppelpaadjes kijken we uit naar deze bijzondere soorten.

Leiding: Carl Felix (tel. 043-3617546) (verplichte opgave).

Vertrek: 9.00 uur NS-Maastricht, oostelijke ingang, Meerssenerweg of om 10.00 uur Baraque Michel.

Dinsdag 19 juli: Streepexcursie de Scheepswerf te Weert (i.s.m. Plantenwerkgroep Weert).

Leiding: Jacques Verspagen (verplichte opgave via tel. 0495-520282, weert@nhgl.nl).

Vertrek: 13.00 uur vanaf de Scheepsbouwkade 22 te Weert nabij ingang Scheepswerf.

Zaterdag 23 juli: Streepexcursie voormalige stortplaats Delbroek (i.s.m. Plantenwerkgroep Weert).

Leiding: Jacques Verspagen (verplichte opgave via tel. 0495-520282, weert@nhgl.nl).

Vertrek: 10.00 uur vanaf de ingang van het oude stort langs Hazenweg, Altweerderheide.

Verslag van de lezing over de Roggelelie door Fred Bos op 15 april 2011 te Maastricht

Roggelelie (*Lilium bulbiferum ssp. croceum*) is een 30 tot 90 centimeter hoge plant met een eivormige, tot vijf centimeter brede, naakte bol met talrijke witte, dakpansgewijs liggende, niet dicht aaneensluitende bolschubben of bolrokken, die elk een aantal jaren meegaan. Deze bol dient om de voor deze soort ongunstige vegetatieperiode te overleven. Het ondergrondse stengeldeel boven de bol vormt zijdelingse stengelwortels en broedbollen. Bovengronds draagt de stengel een groot aantal verspreid staande bladeren. Deze zijn donkergroen, lancetvormig en ongeveer een centimeter breed. In tegenstelling tot de Oranjelelie (*Lilium bulbiferum ssp. bulbiferum*) uit de Alpen dragen de bladeren doorgaans geen broedbolletjes in de bladoksels. De bloeitijd is in het begin van de zomer, omstreeks half juni tot half juli. De bloemen zijn klokvormig en staan rechtop in een meestal gering aantal, meestal minder dan vijf, in een tros bijeen. De bloemdekbladeren zijn langwerpig en aan de top vaak kapvormig en naar buiten gebogen. Ze bereiken een lengte van vijf tot zeven centimeter en zijn knaloranje tot iets rood aangelopen van kleur. Bij de meeldraden kunnen ze soms ook wel iets gelig zijn. Dit in tegenstelling tot de Boerenlelie die iets meer bruinig is. De *ssp. bulbiferum* bloeit circa 3 weken later dan de *ssp. croceum*. Aan de binnenkant zijn ze donker gevlekt met bruine, behaarde lengtestreepjes. De versmalde voet vertoont groeven, waarin nectar wordt afgescheiden. De binnenste drie bloemdekbladeren zijn breder dan de buitenste drie. De meeldraden staan aan de voet van de bloemdekbladeren en hebben steenrode helmknoppen. Stijl en stempel steken hier bovenuit. Opvallend is dat de bloemen reukloos zijn, een uitzondering onder de lelie-achtigen. Na de bloei valt het bloemdek af. Zaad worden in onze omgeving slechts zelden gevormd, vaak vermeerdert de plant zich met broedbollen. Opvallend is dat de Roggelelie bij Govelin wel zaaddozen vormt, dit gebeurt in tuinen bijna nooit. Daarnaast vormen de planten in Govelin ook enkele broedbollen (bulbillen).

Onder aan de petalen zit een nectargroef.

In de literatuur staat hier en daar dat de Roggelelie eenslachtig is. Dit komt omdat hij vroeger bloeit dan de Oranjelelie. In Zwitserland kan er dan nog eens laat nachtvorst zijn, waarbij de mannelijke of vrouwelijke bloemen bevriezen. Daardoor lijkt de plant dan eenslachtig, terwijl dit niet zo is. In Zweden bloeien de Roggelelies soms zelfs helemaal niet door de late nachtvorst.

Biotoop.

In de Alpen en in andere berggebieden in Midden-Europa groeit Roggelelie op droge hellingen en stenige hellingen. Vaak in gezelschap van xerofiele (droogteminnende) en thermofiele (warmteminnende) soorten. Ze groeit ook in de steppes van zuidoost-Europa. In Noord-Duitsland en Oost-Nederland komt ze ook in het laagland voor in het gebied waar tijdens het Weichselien de ijskappen lagen. Dit reikte in westelijke richting tot ongeveer de Elbe. In het noorden ligt het oude morene-landschap met schrale zandgronden als ondergrond. De landbouwgrond ligt hier op keien met leem. Op 6 april 2011 was Fred Bos nog in Noord-Duitsland waar op dat moment enorme stofstormen woedden waardoor de akkers onder een vrij dikke zandlaag bedolven raakten. Zo moet het ook in de IJstijden zijn gegaan. De grote stenen werden gebruikt voor de bouw van hunebedden, maar deze

hunebedden werden ook vaak gesloopt voor het kloppen van keien voor wegen. Op de zandgronden wordt al 1000 jaar rogge verbouwd. Deze wordt met heideplaggen bemest. De akkers in Govelin zijn zeer onvruchtbaar. Enerzijds zijn ze zeer stenig, anderzijds groeit er ook Schapezuring (*Rumex acetosella*) in, hetgeen wijst op een zeer arme grond. Schapenzuring bevat veel kiezelzuur. Dit is slecht voor de zeis, waarmee vroeger geoogst werd. Het maakt de zeis namelijk bot. Soms wordt gezegd dat Roggelelie een oude tuinplant was. Dat lijkt zeer onwaarschijnlijk aangezien de kleine boeren op de Drentse zandgronden geen geld hadden voor een luxe-product als bloembollen. Bovendien was het niet gebruikelijk om zaaddragende planten, zoals Vogelmuur (*Stellaria media*) niet op de mesthoop te gooien, maar, de plant Vogelmuur draagt deze naam niet voor niets, bij het vee te gooien. Zo zal het ook met bolgewassen gegaan zijn. Ook zullen de bollen in de mest verschroeien. Het is dus om drie redenen onwaarschijnlijk dat Roggelelie vanuit tuinen op de akker terecht is gekomen. De echte herkomst is niet duidelijk.

Een akkerplant.

Roggelelie groeide vroeger in graanakkers, met name in rogge-akkers. Het voorkomen in winterrogge-akkers op de essen langs de randen van de Drentse beekdalen is te verklaren uit het feit dat deze akkers vaak niet meer dan een decimeter diep werden geploegd. De bol van Roggelelie bevindt zich namelijk op een diepte van minstens vijftien centimeter en bleef dus gespaard. Wel werden de broedbollen van de ondergrondse stengelvoet losgemaakt en door het ploegen verder verspreid. Als er dan ook nog een jaar braak volgde konden de bolletjes zich voldoende terugtrekken in de bodem om daar uit te groeien tot grotere bollen die ook tot bloeien in staat zijn.

Verspreiding.

Ze kwam in Nederland onder meer voor op en langs de Hondsrug in Noordoost-Drenthe, in Twente en Salland, aan de zuidoostelijke Veluwezoom en in het noordoostelijke deel van Zuid-Limburg. In 1853 beschreef Professor van Hal dat de akkers bij Zuid-Laren oranje waren van de Roggelies. Vergelijkbaar met het rood van de klapprozen. Momenteel (2010) is er één akker in Drenthe met een niet-bloeiende Roggelelie. In het grensgebied van Nederland en Duitsland staan eveneens enkele Roggelelies. De laatste melding in de Nederlandse literatuur was in 1911. Eli Heimans tekende in 1911 de Roggelie in Gieten. Voor de Tweede Wereldoorlog groeide ze in Drenthe nog in de akkers. De vader van Fred Bos plantte ze rond 1952 uit de akkers over in de tuin toen op de akkers een voetbalveld werd aangelegd. In die periode kwam de soort in het Drentse Gieten nog in circa 30 tuinen voor. Corry Adams, geboren in Wolvega, merkt op dat daar vroeger ook lelies in tuinen groeiden, dat zouden echter ook eventueel Boerenlelies kunnen zijn. Ze groeide in de jaren 70 van de vorige eeuw nog in rogge-akkers bij Doenrade. In de Atlas van de Nederlandse flora, deel 1 Uitgestorven en zeer zeldzame planten van J. Mennema et al. staat ze als voorkomend bij Doenrade, dit wordt ook beschreven door Dijkstra. In haar oorspronkelijke biotoop, de akker, komt ze nog voor bij het gehucht Govelin bij Hitzacker langs de Elbe in het noordoosten van Nedersachsen in Duitsland. Hier bevindt zich een grote populatie Roggelelies met enkele honderden exemplaren. Er is ook een extra wandelpad langs de plekken met Roggelelies.

Meer info op www.lilienpfad.de. In het midden van de jaren tachtig van de vorige eeuw dook ze op langs het spoor bij Spaubeek. Fred Bos ontdekte ze ook in een tuin in Beek. Enkele bollen hiervan werden in de tuin van de Universiteit van Luik, enkele andere werden in de heemtuin van Munstergeleen en enkele andere in de tuin van het Natuurhistorisch Museum in Maastricht geplant.

Clusters van het voorkomen van de soort zijn het Groninger terpengebied, langs de Waal, in de tuin van het Karmelitesenklooster van Zenderen, in de Alpen, in Zuid-West-Italië tot aan de Vesuvius, tot Slovenië en bij het Comomeer.

De Roggelelie was overigens tot omstreeks 1950 te koop, ze stond tot dan in de catalogussen van Hillegom.

Wendland.

Het Wendland is een beetje een achtergebleven gebied met een ouderwets landschap, het lag lange tijd ingeklemd tegen de Oost-Duitse grens. Nu hebben zich vanwege het aantrekkelijke landschap veel kunstenaars en wetenschappers in het Wendland gevestigd.

In Govelin groeit de Roggelelie veel in de akkers van boer Harry Bergman. Die teelde tot de "Wende" graszaad. Na de Wende ging de teelt van graszaad naar Oost-Duitsland, waar het goedkoper was en werd Bergmann min of meer werkeloos. Naast Roggelelies staan er nog circa 80 soorten planten in de akkers. Zo is er onder meer Dwergbloem (*Anagallis minima*) gevonden, evenals Getande veldsla (*Valerianella dentata*). Dauwnetel (*Galeopsis speciosa*) staat bij het dorpje Tollendorf, vlakbij Govelin, en kwam vroeger ook in de akkers bij het Drentse Gieten kwam deze soort vroeger veel voor. Er groeit ook Brede raai (*Galeopsis ladanum*), deze heeft zeven tanden. De akker bij Govelin is de enige in Nedersachsen. Doordat er veel Korenbloemen (*Centaurea cyanus*) groeien, maakt Marco Otto uit Lüchow er Korenbloemhoning. Daarnaast groeit er Smalbladige wikke (*Vicia sativa ssp. angustifolia*), Ringelwikke (*Vicia hirsuta*), Kromhals (*Anchusa arvensis*), Akkerogentroost (*Odontites vernus subsp. vernus*). Aan de natte rand van de akker groeit Moerasandoorn (*Stachys palustris*) en Koprus (*Juncus capitatus*). Aan de rand van de akkers groeit Armeria elongata. In het bos op de Göhrde broeden twee paar Zwarte ooievaar (*Ciconia nigra*).

De rijkst bloeiende Roggelelie had 20 bloemen. Deze dikke bollen worden helaas ook graag opgegraven door Wilde zwijnen (*Sus scrofa*) die in de akkers binnendringen.

In de buurt van Katemin, in het Kateminer Mühlental, zou een bos worden geplant. Voor de aanleg van het bos werd de grond nog eens omgeploegd, waarna er veel Roggelelies in bloei kwamen.

In een tuintje in Peevestorf groeien veel Roggelelies. Deze zijn rond 1961 van de Höhbeck gehaald. Tegenover dit huis staat een huis met rondom veel oude rozenrassen. In de tuin van boer Bergmann in Govelin staat *Aquilegia vulgaris cv stellatum*, dit oude ras heeft geen spoor. Huize Dötzingen in Hitzacker, het geboortehuis van Prins Claus, had in Govelin enkele akkers en hoeses die hieraan horig waren.

Voor allerlei soorten planten is de Elbe een klimatologische grens. Hier bereiken veel soorten uit het Atlantisch district hun oostgrens, voor veel continentale soorten is de Elbe juist de westgrens.

Roggelelie in de kunst.

Op een schilderij met Stadhouders Willem III (1688) is de Roggelelie afgebeeld. In 1690, toen hij in Engeland aan de macht kwam, werden Roggelelies in de tuinen geplant. Ook werden de planten meegenomen in Oranje-optochten.

Op een schilderij van Hans Memling met daarop "Het laatste oordeel" uit 1473 wordt Roggelelie afgebeeld bij de trap naar de Hemel.

Op het schilderij van de aanbidding van de herders van Hugo van der Goes in de Uffizi in Florence staat een vaas met een korenschoof ernaast. In de vaas staat onder meer een Roggelelie. De rode kleur van de lelie verwijst naar het toekomstige lijden van Christus.

Vroeger werden er veel bloemenschilderijen gemaakt, deze moesten een oplossing zijn voor de winterdepressies. Vroeger werd er behoorlijk lang over het schilderen gedaan. Dit gebeurde door steeds de bloemen die dan net bloeiden te schilderen.

Zondag 19 tm zondag 26 juni: Botanische excursieweek naar de Elbe (D).

Elbe bij Hitzacker.

Zandduinen bij Klein-Schmolen.

Van zondag 19 tm zondag 26 juni brengen we een bezoek aan de Duitse Elbe, een Biosferenreservaat. We bezoeken de omgeving van Hitzacker-Lüchow. Ons hoofdoel zijn de schitterende rogge-akkers van de familie Bergmann in Govelin met een enorme weelde aan akkerflora- en fauna. Soorten als Korensla, Akkerogentroost, Glad biggenkruid, Koprus, Slofhak, Korenbloem en Roggelelie zijn hier nog algemeen. In de akkers leven Wrattenbijters en Kleine parelmoervlinders. In de eikenlanen langs de akkers zingen de Ortolanen het hoogste lied. Ook zitten er Vliegende herten.

Een ander prachtig gebied dat we zullen aandoen is het Elbholz, een hardhout-ooibos bij Pevestorf, waar Kraanvogel, Zee-arend, Zwarte ooievaar en Kleine vliegenvanger leven. De Boomkikker en Roodbuikvuurpad bevolken de poeltjes. Er leven ook vlinders als de lepenpage en de Kleine weerschijnvlinder. In de moerassen in de omgeving van Gartow groeit Moeraswolfsmelk, Moeraslathyrus en zwemmen er Bevers hun rondjes. Bij Klein-Schmolen bezoeken we de zandduinen met allerlei Allium-soorten, waaronder Allium carinatum, zeldzame parelmoervlinders en typische steppe-planten. Bij Laasche bezoeken we de rivierduintjes langs de Elbe met onder meer Genadekruid, Knoflookpad en Ooievaar.

We maken ook enkele culturele uitstapjes, onder meer naar Hitzacker, geboorteplaats van Prins Claus met zijn vakwerkhuisen en een floristisch interessant kerkhof. Ook bekijken we de Rundlingsdorpen bij Lüchow en het vestingplaatsje Dömitz.

In het weekend van 25-26 juni vinden de jaarlijkse Feuerlilientage plaats met lezingen over de IJstijdgeologie door Harry Huisman en over de Korensla-associatie door Fred Bos en een excursie. Deze zullen we ook bezoeken. Meer info op: www.lilienpfad.de.

Kosten: De overnachtingskosten liggen rond € 25,- p.p.n. Voor informatie over deze reis, kosten etc. kunt u terecht bij Olaf Op den Kamp (tel 045-5354560, olafopdenkamp@hotmail.com). **Opgave gaarne z.s.m. i.v.m. reservering accommodatie. Beperkt aantal deelnemers!**

Elbholz bij Pevestorf.

Govelin.

Plantenatlas Zuid-Limburg

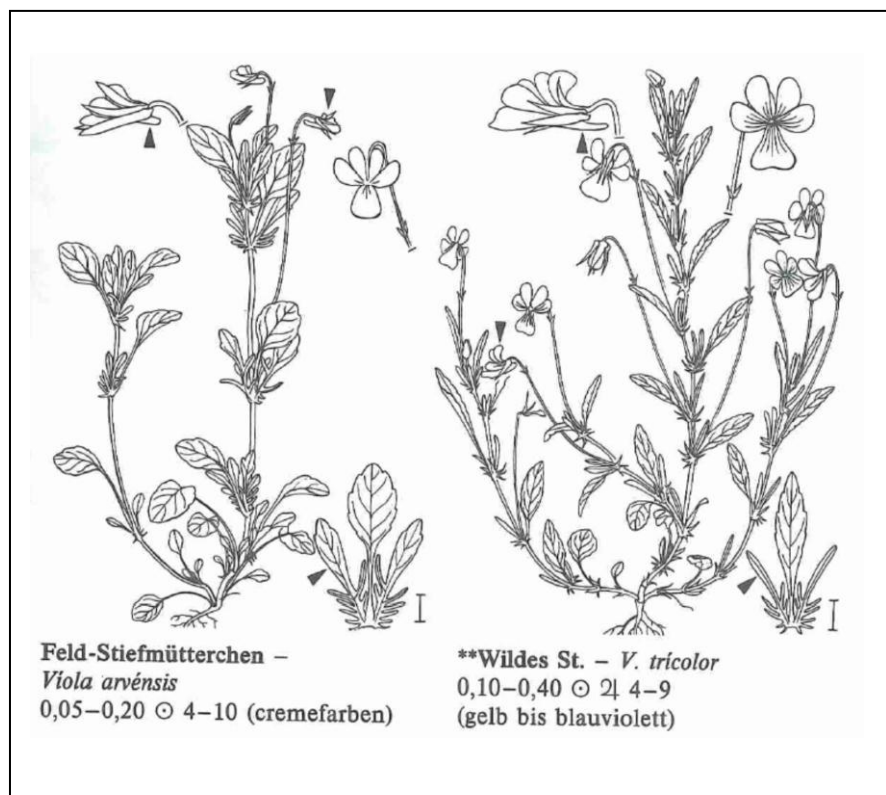
Deel 5. Viooltjes gezocht

Zoals al eerder vermeld in het Natuurhistorisch Maandblad wordt momenteel gewerkt aan een vervolg op de Atlas van de Zuid-Limburgse Flora uit mei 1997. Om de nieuwe atlas zo actueel mogelijk te maken, wordt gezocht naar recente waarnemingen van hogere planten. Geef daarom zo veel mogelijk uw plantenwaarnemingen door. In deze periode vragen we u speciale aandacht te schenken aan viooltjes, en meer specifiek het Ruig viooltje (*Viola hirta*) en Driekleurig viooltje (*Viola tricolor*). De Viooltjesfamilie bestaat in Nederland uit zo'n twaalf soorten, waarvan de meeste in Zuid-Limburg voorkomen. Drie Zuid-Limburgse soorten hebben min of meer bolvormige stempels en de rest heeft of haakvormig gebogen of scheef afgeknotte stempels. Het Driekleurig viooltje behoort tot de eerste groep en het Ruig viooltje tot de tweede.

Het **Driekleurig viooltje** lijkt veel op het Akkerviooltje (*Viola arvensis*), maar verschilt hiervan doordat de kroonbladen duidelijk langer zijn dan de kelkbladen [zie figuur 1]. Driekleurig viooltje is één- of soms tweejarig en heeft geen uitlopers of een ontwikkelde wortelstok. Dit laatste maakt het onderscheid met het Zinkviooltje, die ondergrondse uitlopers heeft en losse zoden vormt. Natuurlijk verschilt de kleur van de bloemen ook tussen de soorten: het Akkerviooltje heeft roomgele bloemen, die van het Zinkviooltje zijn helder tot zwavelgeel en van het Driekleurig viooltje zijn de bovenste kroonbladen paars tot indigoblauw, de zijdelingse lila tot lichtblauw met gele voet en de onderste meestal gelig of met een roomwitte rand: in het ideale geval dus duidelijk driekleurig. Van zowel het

Akkerviooltje als het Zinkviooltje kunnen één (meestal de bovenste) of enkele bloemdekbladen paars of blauwpaars gekleurd zijn. Dit maakt het onderscheid met het Driekleurig viooltje op bloemkleur soms lastig.

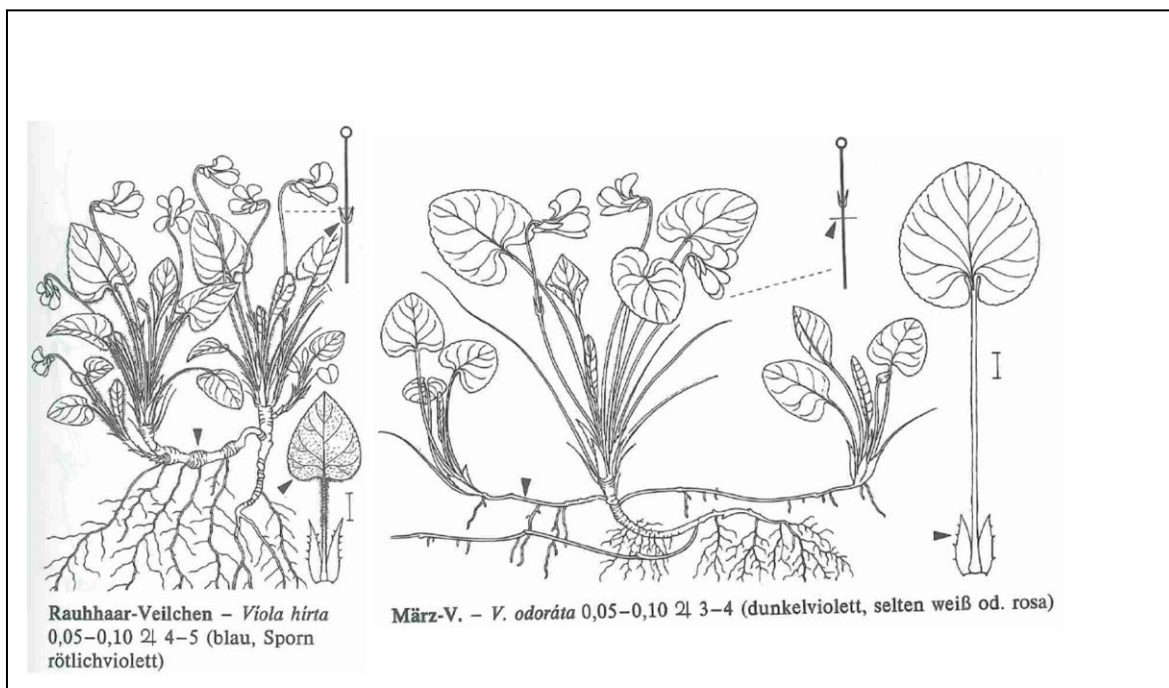
Hoewel het Akkerviooltje en het Driekleurig viooltje qua standplaatseisen niet veel verschillen, is het tweede veel zeldzamer. Waarschijnlijk komt dit door een grotere gevoeligheid voor onkruidbestrijding en intensieve landbouwmethoden. Het Akkerviooltje komt

verspreid over Zuid-Limburg voor, terwijl recente waarnemingen van het Driekleurig viooltje vrijwel ontbreken. Het wordt dan ook getypeerd als een in het Heuvelland met uitsterven bedreigde soort en is in de periode 1980 tot 1996 slechts van twintig kilometerhokken bekend, met name in het noordoosten van Zuid-Limburg. Daarom des te leuker om uit te kijken naar deze soort! En maak voor de zekerheid altijd een foto, zodat we uw waarneming kunnen verifiëren.

Het **Ruig viooltje** heeft net zoals het Maarts viooltje (*Viola odorata*) stompe kelkbladen en een stempel met een haakvormig snaveltje. Het verschilt echter van deze veel gelijkende soort door de langere beharing. Het Ruig viooltje heeft 0,5-1,5 mm lange, recht afstaande of iets terug gekromde haren, terwijl deze bij het Maarts viooltje korter zijn (circa 0,25 mm) en teruggeslagen. De bloemen van het Ruig viooltje zijn in tegenstelling tot die van het Maarts viooltje reukloos. De kleur is blauwpaars, blauw gestreept. De bloemen van het Maarts viooltje hebben nagenoeg dezelfde kleur, maar zijn over het algemeen iets donkerder (violet)paars en er komen vaker roze of witte gekleurde bloemen voor. Het Maarts viooltje vormt met behulp van bovengrondse uitlopers vaak grote groepen rozetten; bij het Ruig viooltje ontbreken uitlopers en de plant vormt alleen kleine tot grote pollen. Al met al is het onderscheid tussen beide soorten met een combinatie van kenmerken prima te zien en is het zinvol om naar bloeiende exemplaren van het Ruig viooltje uit te kijken. Zeker omdat het Ruig viooltje net iets later bloeit dan het Maarts viooltje.

Het Ruig viooltje komt voor op droge kalkrijke grond in lichte loofbossen of in zoomgemeenschappen, terwijl het Maarts viooltje op meer vochtige en voedselrijke grond groeit, in meer uiteenlopende omstandigheden dus. Het Ruig viooltje is in Zuid-Limburg zeldzaam en wordt vooral gevonden onder de lijn Meerssen-Heerlen, terwijl het Maarts viooltje veel meer verspreid over het atlasgebied voorkomt.

Waarnemingen doorgeven

Wij roepen u op om zo veel waarnemingen door te geven. Vermeld daarbij het aantal exemplaren, de vondstdatum en de vindplaats, eventueel aangevuld met foto's. De waarnemingen kunt u sturen naar: Jan Egelmeers, Wardehofplein 5c, 6229 BA Maastricht, e-mail: egelmeers1@home.nl of Marian Baars, Klokbekestraat 20, 6216 TR Maastricht, e-mail: mjbaars@hotmail.com. Het zou natuurlijk ook

fijn zijn, als u in 2011 een kilometerhok adopteert en hierin de plantensoorten gaat “strepen”. Er moeten nog veel hokken geïnventariseerd worden. Begin bijvoorbeeld met het hok rondom uw huis. Dit kan leiden tot vele bijzondere verrassingen!

Literatuur

BLINK, E.N., 1997. Atlas van de Zuid-Limburgse Flora 1980-1996. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.

MEIJDEN, R. VAN DER, 2005. Heukels' Flora van Nederland. Drieëntwintigste druk. Wolters-Noordhoff, Groningen/Houten.

ROTHMALER, W., 1995. Exkursionsflora von Deutschland. Band 3. Gefäßpflanzen: Atlasband. Gustav Fisher Verlag Jena, Stuttgart.

WEEDA, E.J., R. WESTRA, CH. WESTRA & T. WESTRA, 1988. Nederlandse oecologische Flora. Wilde planten en hun relaties 3. IVN, VARA, VEWIN, Amsterdam.